

بررسی نقش صاحب نظران در تعیین شاخص های زیست محیطی در کلان شهرها

محمد حیدری^{۱*}، کیمیا پریرزن هفشجانی^۲

۱- محمد حیدری دانشجو کارشناسی ارشد شهرسازی

mohamadna85@yahoo.com

۲- کیمیا پریرزن هفشجانی دانشجو کارشناسی ارشد شهرسازی

ki mi apari zan@gmail.com

چکیده

در ارزیابی عملکرد شهرها از لحاظ سطوح زندگی که برای ساکنان فراهم شده است، زیست پذیری شهری به عنوان یک شاخص مورد استفاده قرار می گیرد که از بهترین تا بدترین سطح زندگی را در برمی گیرد. به عبارت دیگر، زیست پذیری شهری به عنوان پاسخ تعامل شرایط اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیطی در شهر، بر روی رفاه انسانی و اجتماعی تأثیر می گذارد و به همین دلیل به عنوان یک شاخص ارزیابی عملکرد شهرها مورد استفاده قرار می گیرد. ارائه فاکتور متفاوت از سوی محققان و اندیشمندان به این دلیل است که نیازها و مسائل وابسته به مکان و زمان است و از آنجایی که راه حل این چالش ها نیز بسته به همان مکان و زمینه ای که در آن قرار دارد، تعاریف، فاکتورها و راه حل ها نیز با یکدیگر تفاوت دارند. این شاخص ها با توجه به بستر و زمینه و شرایط حاکمیتی-سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در کشورها و شهرهای مختلف متفاوت است و توجه به موضوع و مفهوم زیست پذیری در هر شهر باید با توجه به زمینه و بستر آن شکل گیرد. هدف پژوهش پیشرو بیان مفهوم زیست پذیری در کلان شهرها از دیدگاه صاحب نظران مختلف با توجه به بستر و زمینه متفاوت و بررسی شاخص های مطرح شده از سوی آنان است. طبق نتایج پژوهش ۱۲ شاخص در کلان شهرها به عنوان شاخص های زیست پذیری تعیین شدند که شامل، محیط شهری و ابعاد مختلف آن مثل بعد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، محیط طبیعی و غیره، مسکن، مدیریت شهری، خدمات و زیرساخت های شهری، حمل و نقل، آموزش، امنیت، مشارکت، عدالت اجتماعی، حس تعلق به مکان، اوقات فراغت و تفریح است.

واژه های کلیدی: زیست پذیری، شاخص های زیست پذیری، صاحب نظران، کلان شهر

- مقدمه

شهرها به عنوان بخش اصلی تمدن بشری و بستر اصلی کار و زندگی، جایگاه بسیار مهمی در جامعه دارند. بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می کنند و به همین دلیل توجه به کیفیت زندگی، شرایط، امکانات و نیازهای ساکنان شهرها امری حیاتی است. با توجه به معضلات متعدد زندگی شهری، رویکردهای مختلفی برای بهبود شرایط و ارتقاء کیفیت زندگی شهری پیشنهاد شده است. در این راستا، زیست پذیری شهری به عنوان یکی از مهمترین رویکردها شناخته شده است. در بسیاری از کشورهای توسعه یافته، رویکرد زیست پذیری به عنوان یک راهنمایی برای تحقق پایداری در سیاست گذاری و برنامه ریزی شهری مورد توجه و استفاده قرار می گیرد. فاکتورهای گسترده ای برای ارزیابی زیست پذیری یک مکان وجود دارد. زیست پذیری به طور کلی با فاکتورهایی که کیفیت زندگی را می سازد، در ارتباط است. دیدگاه مردم در مورد زیست پذیری یک مکان می تواند بسته به سن، درآمد، فرهنگ، پیشینه، انتخاب های سبک زندگی، ارزش ها و اعتقادات متفاوت باشد. همچنین محققین، پژوهشگران و صاحب نظران نیز ابعاد، مؤلفه ها و شاخص های متعددی را جهت ارزیابی زیست پذیری ایستگاه های انسانی به خصوص شهرها معرفی نموده اند که دارای وجوه تمایز و اشتراکاتی می باشد. هرچند تاکنون اجماع نظر در تعریف و فاکتورهای زیست پذیری به وجود نیامده است، اما در پژوهش های ارائه شده مشترکاتی به چشم می خورد. هدف پژوهش پیشرو بیان

مفهوم زیست‌پذیری در کلان‌شهرها از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف با توجه به بستر و زمینه متفاوت و بررسی شاخص‌های مطرح‌شده از سوی آنان است.

زیست‌پذیری

دانلد ایلپارد و الن جیکوبز در سال ۱۹۸۱، اولین مفهوم زیست‌پذیری شهری را تحت عنوان "خیابان‌های زیست‌پذیر" مطرح کردند. آن‌ها هفت هدف ضروری را برای بهبود محیط شهری مطرح کردند که اولین هدف آن زیست‌پذیری بود. این هدف شامل توسعه سیستم‌های بومی، استفاده بهینه از منابع طبیعی، کاهش آلودگی، ایجاد فضاهای سبز، توسعه حمل‌ونقل پایدار، ایجاد فضاهای شهری با کیفیت و توسعه اقتصاد محلی بود. این هدف‌ها به‌منظور بهبود کیفیت زندگی شهروندان و ارتقای رفاه شهری ارائه‌شده بودند (بندر آباد، ۱۳۹۰). در سال‌های اخیر، توجه به مفهوم زیست‌پذیری شهری بیشتر شده و تعداد مطالعات در این زمینه به‌شدت افزایش یافته است. این مطالعات بیشتر به دلیل نیاز به ارزیابی شهرهای مختلف جهان از نظر میزان زیست‌پذیری صورت گرفته‌اند. ارزیابی میزان زیست‌پذیری شهرها به‌عنوان یک ابزار معمول برای رتبه‌بندی شهرها از نظر زیست‌پذیری در نظر گرفته می‌شود. این امر به‌منظور شناسایی نقاط ضعف و نقاط قوت شهرها در زمینه زیست‌پذیری و بهبود شرایط زندگی شهروندان صورت می‌گیرد. (Tan Khee Gi ap, ۲۰۱۴).

در حال حاضر، دو سازمان بین‌المللی وجود دارند که هر ساله گزارش جهانی شهرهای زیست‌پذیر را منتشر می‌کنند. این سازمان‌ها شامل واحد هوش اکونومیست (Economic Intelligence Unit) و موسسه مرسر (Mercer) هستند.

شاخص‌های واحد هوش اکونومیست شامل معیارهایی مانند مراقبت‌های بهداشتی، فرهنگ، محیط‌زیست، آموزش و زیرساخت است. این شاخص‌ها به‌منظور ارزیابی کیفیت زندگی در شهرها و تهیه رتبه‌بندی شهرهای زیست‌پذیر استفاده می‌شوند. در مقابل، شاخص‌های موسسه مرسر شامل معیارهایی مانند محیط سیاسی و اجتماعی، محیط فرهنگی و اجتماعی، ملاحظات پزشکی و سلامت، مدارس و آموزش، تفریح و سرگرمی، کالای مصرفی، خدمات عمومی و حمل‌ونقل، و محیط طبیعی می‌باشند. هدف این شاخص‌ها نیز ارزیابی کیفیت زندگی شهری و تهیه رتبه‌بندی شهرهای زیست‌پذیر است. (قنبری و همکاران، ۱۳۹۵).

نظریه زیست‌پذیری به‌عنوان یکی از رویکردهای مهم در حوزه شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری، در دهه‌های گذشته به‌شدت به‌محور توجه قرار گرفته است. این نظریه بر اساس ایده‌هایی که در دهه ۱۹۴۰ توسط آبراهام ماسلو در هرم نیازهای اجتماعی بیان شده بود، شکل گرفت.

اما به‌طور خاص، نظریه زیست‌پذیری به‌عنوان یک رویکرد شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری، برای اولین بار در سال ۱۹۸۷ توسط هنری لفاوردی به ادبیات شهرسازی و مباحث برنامه‌ریزی شهری وارد شد. او در کتاب "زیست‌پذیری شهری: طرح‌ریزی، طراحی و مدیریت برای انسجام با محیط‌زیست، ایده‌های جدیدی را در مورد طراحی شهری به‌کار گرفت و به ارزش‌های محیطی و بومی در برنامه‌ریزی شهری تأکید کرد. از آن زمان به بعد، نظریه زیست‌پذیری به‌عنوان یکی از مهمترین رویکردها در شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری شناخته‌شده است (Si mon, ۲۰۰۶, ۳۲۱). در حوزه برنامه‌ریزی شهری، نظریه زیست‌پذیری به‌طور گسترده به‌کار گرفته می‌شود و به‌عنوان یکی از تئوری‌های نوین مثل شهر توانا، شهر خالق، شهر پایدار و شهر تاب‌آور، به‌منظور داشتن شهری مطلوب‌تر برای زندگی و توسعه پایدار شهری، مورد استفاده قرار می‌گیرد. اصل مفهوم زیست‌پذیری در شهرسازی، ارتباط مستقیمی با حفظ و بهره‌برداری از منابع طبیعی، بهبود کیفیت محیط‌زیست و حفظ تعادل بین انسان و محیط‌زیست دارد. هدف اصلی زیست‌پذیری در شهرسازی، توسعه پایدار شهری، کاهش آلودگی و استفاده بهینه از منابع طبیعی است که در نتیجه آن زندگی شهروندان بهبود می‌یابد و اقتصاد شهری نیز توسعه پایداری را تجربه می‌کند. هدف اصلی رویکرد زیست‌پذیری در شهرسازی، ارتقای کیفیت زندگی ساکنان شهر در تمام جنبه‌های زندگی است. با توجه به این هدف، رویکرد زیست‌پذیری در شهرسازی با موضوعات متعددی سروکار دارد و ارتباط مستقیمی با مباحث کیفیت زندگی، توسعه پایدار، شهر سبز و سایر نظریات جدید شهرسازی دارد.

رویکرد زیست‌پذیری در شهرسازی برای ارزیابی عملکرد شهرها از لحاظ سطوح زندگی که برای ساکنان فراهم کرده است، استفاده می‌شود. این رویکرد با توجه به اهمیت حفظ محیط‌زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی، به بهبود کیفیت زندگی شهروندان که شامل جنبه‌های مختلفی مانند سلامت، تعاملات اجتماعی، امنیت، سطح زندگی و ... است توجه می‌کند (Adam et al, ۲۰۱۷).

زیست‌پذیری بر اساس نظر جامعه آموزش ساخت‌وساز کالیفرنیا به مجموعه‌ای از عواملی گفته می‌شود که کیفیت زندگی، سلامت و رفاه را برای افرادی که در یک محله یا شهر زندگی می‌کنند به ارمغان می‌آورد. بنابراین، زیست‌پذیری به‌عنوان محصول تعامل میان شرایط اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیطی تعریف می‌شود که بر رفاه انسانی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد (El sawy, ۲۰۱۹).

زیست‌پذیری شهری یکی از مبانی اصلی توسعه پایدار شهری است که برآمده از آگاهی مردم به جنبه‌های مختلف و ضروری شهرنشینی مدرن است (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۹).

زیست‌پذیری بر مقیاس محلی و شهری تمرکز دارد و به بهبود کیفیت زندگی ساکنان در سطح شهر و منطقه کمک می‌کند، درحالی‌که توسعه پایدار بر مقیاس منطقه‌ای و جهانی تأکید دارد و به حفظ تعادل میان توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیطی در سطح منطقه و جهان کمک می‌کند (Steutville, ۲۰۱۶). در ادامه به مفهوم زیست‌پذیری از دیدگاه پژوهشگران مختلف پرداخته می‌شود.

مفهوم زیست‌پذیری

در دهه‌های اخیر، دیدگاه زیست‌پذیری در مورد شهرها به قدری گسترش یافته که باعث شده است که در داخل و خارج کشور، مطالعات فراوانی درباره زیست‌پذیری شهرها انجام شود که باعث شده در داخل و خارج کشور مطالعات فراوانی در باب زیست‌پذیری شهرها انجام بگیرد که با توجه به شرایط موجود در هر شهر و منطقه، نتایج و بحث‌های متنوعی را به دنبال داشته‌اند.

جدول ۱: تعاریف زیست‌پذیری

منبع	تعریف زیست‌پذیری	پژوهشگر
Paci one, ۱۹۹۰	زیست‌پذیری کیفیتی است که ذات محیط نیست، بلکه تابع رفتار متقابل میان ویژگی‌های محیطی و خصوصیات فردی است.	پسیون، ۱۹۹۰
Veenhoven, ۱۹۹۶	زیست‌پذیری انطباق امکاناتی کشور با نیازهای شهروندانش است و جامعه زیست‌پذیر، جامعه‌ای است که به تأمین نیازهای افراد خود بی‌اعتنا نباشد.	وینهوون
Hahl weg, ۱۹۹۷	شهر زیست‌پذیر شهری است که مردمش زندگی سالمی در آن دارند و شهری است برای همه. به این معنا که برای کودکان، سالمندان، معلولان، یا افرادی که در آن کار می‌کنند، اما در حومه زندگی می‌کنند جذاب، ارزشمند و امن است.	هالوگ
Vukan Vuchi c, ۱۹۹۹	زیست‌پذیری دربرگیرنده عناصر مسکن، محله و ناحیه مادرشهری است که همه در امنیت، فرصت-های اقتصادی و رفاه، سلامت، آسایش، جابه‌جایی (دسترسی) و تفریح مردم شهر مؤثرند.	ووکان ووچیک
Newnan, ۱۹۹۹	زیست‌پذیری مجموعه الزامات انسانی است که باعث رفاه اجتماعی، سلامت و رفاه مردم می‌شود و دربرگیرنده رفاه فردی و جامعه است.	نیومن
Throsby, ۲۰۰۵	زیست‌پذیری مجموعه ویژگی‌هایی است که محیط شهر را به مکانی جذاب برای زندگی تبدیل می‌کند. این ویژگی‌ها می‌تواند به ویژگی‌های قابل لمس (دسترسی به زیرساخت‌های شهری) و ویژگی‌های غیرقابل لمس (حس مکان، هویت محلی و ...) تقسیم شود.	تروث بی
Robert Cowan, ۲۰۰۵	شهر زیست‌پذیر شهری مناسب برای زندگی و فراهم آورنده کیفیت مطلوب زندگی است.	رابرت کوآن
Heyl en, ۲۰۰۶	زیست‌پذیری به نگاه فرد به محیط‌زیست آن مرتبط است و لذا دربرگیرنده ارزیابی ذهنی فرد از کیفیت محل زندگی است.	هیلن
EI U, ۲۰۱۰	شهر زیست‌پذیر می‌تواند به کیفیت بالای زندگی کمک کند، شیوه‌ی زندگی و وضعیت سلامتی شهروندان را تحت تأثیر قرار دهد و نشان دهنده ثبات محیط ساخته‌شده باشد.	واحد اطلاعات اکونومیست ^۱
Fai z et al , ۲۰۱۲	زیست‌پذیری زیرمجموعه‌ای از پایداری است که به‌طور مستقیم زندگی مردم را در دسترسی به شغل و فرصت‌های اقتصادی، مسکن بادوام (پایدار در برابر بلایای طبیعی)، تهیه آب آشامیدنی، برق، فناوری اطلاعات و ارتباطات، مدارس با کیفیت، خدمات بهداشتی قابل‌اعتماد و ... تحت تأثیر قرار می‌دهد.	فیض و همکاران
مهرنجانی و همکاران، ۱۳۹۵	مجموعه ویژگی‌های عینی و ذهنی که جذابیت و مطلوبیت یک مکان را عرضه می‌کنند، زیست-پذیری تلقی شده است. بدیهی است این عوامل می‌توانند در مکان‌های مختلف، متفاوت باشند.	مهرنجانی و همکاران

^۱Economist Intelligence Unit(EIU)

<p>اساسان پور و همکاران، ۱۳۹۷</p>	<p>در پژوهشی تحت عنوان (زیست‌پذیری، چالش‌ها و موفقیت‌های واحد همسایگی پایدار) در دانشگاه کالیفرنیا به ارزیابی زیست‌پذیری پایدار در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در مقیاس واحدهای همسایگی می‌پردازد. این پژوهش در سه سطح، الف) مکان‌های هوشمند ارتباطی، ب) طراحی الگوی واحدهای همسایگی ج) زیرساخت‌های شهری و ساختمان‌های سبز، به ارزیابی واحدهای همسایگی می‌پردازد و در پایان نتایج بدین‌صورت است که پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌پذیری بیش‌ازپیش در واحدهای همسایگی و محلات باید موردتوجه قرار گیرد.</p>	<p>الکساندرا و مکدونالد</p>
---------------------------------------	--	-----------------------------

مرور تعاریف ارائه‌شده نشان می‌دهد، هرچند که تاکنون اجماعی درباره تعریف دقیق زیست‌پذیری به وجود نیامده است، اما در تعاریف ارائه‌شده، مشترکاتی مانند تأمین رفاه و رضایت ساکنان، کیفیت زندگی، تأمین نیازهای گوناگون، دستیابی به زندگی مطلوب و رضایت‌بخش، پایداری و کیفیت مطلوب زندگی و غیره به چشم می‌خورد. بدیهی است این عوامل می‌توانند در مکان‌های مختلف، متفاوت باشند. بله، درست است.

ارائه تعاریف متعدد و مختلف برای زیست‌پذیری نشان می‌دهد که هر مکانی دارای نیازها، مسائل و ویژگی‌های خاص خود است و به‌عنوان نتیجه، راه‌حلی برای حل مشکلات و بهبود وضعیت شهری نیز متفاوت خواهند بود. بنابراین، برای بهبود وضعیت شهری و توسعه پایدار شهری، باید به اقلیم محلی، محیط‌زیست، منابع، نهادها، فرهنگ، اقتصاد و مردم محلی توجه دقیق داشت و به دنبال راه‌حلی برای تأمین نیازها و حل مشکلات متناسب با شرایط و ویژگی‌های خاص محلی باشیم. به‌عنوان مثال، راه‌حلی که برای یک شهر دارای اقلیم معتدل و فرهنگ متفاوت با یک شهر دارای اقلیم گرم و رطوبت بالا و فرهنگ متفاوت ارائه می‌شود، متفاوت خواهد بود.

شاخص‌های زیست‌پذیری بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران مختلف

بله، درست است. رویکرد زیست‌پذیری یک مفهوم پیچیده و نسبی است، زیرا بهبود شرایط زندگی فرد و جامعه به عوامل متعددی، از جمله مسائل اقتصادی، محیطی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی وابسته است. همچنین، شرایط مطلوب در یک جامعه ممکن است در جامعه و مکانی دیگر به‌صورت متفاوتی تعبیر شود و به همین دلیل، نسبی بودن رویکرد زیست‌پذیری نیز مورد تأکید قرار می‌گیرد (عیسی‌لو و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۰۹). بنابراین، انتخاب شاخص مناسب برای اندازه‌گیری وضعیت زیست‌پذیری بسیار حیاتی و مهم است، زیرا شاخص‌ها ابزاری برای شناخت دقیق شرایط موجود در جامعه در یک مقطع زمانی هستند و نشان‌دهنده تصویر روندها و دگرگونی‌هایی که طی دوره مشخصی رخ داده است. چنان‌که پیشتر گفته شد، اندازه‌گیری زیست‌پذیری در صورتی که بر اساس دانش و فرهنگ محلی هر مکان باشد، بسیار معنادارتر و مرتبط‌تر است. بر این اساس، توجه به مردم محلی هر مکان در مطالعه زیست‌پذیری از ضروریات است. معیارهای زیست‌پذیری همچنین با توجه به شرایط مکانی و زمانی مختلف، متفاوت‌اند. بنابراین، قابل تعویض با یکدیگر نیستند و باید توسط مردم در مکان‌ها و در مقیاس‌های زمانی مختلف مورد درک و سنجش قرار گیرند (U Pandey, ۲۰۱۳, ۳۷۴).

جدول زیر دیدگاه صاحب‌نظران مختلف در پژوهش‌های مرتبط با زیست‌پذیری و شاخص‌های موردبررسی آن را نشان می‌دهد.

جدول ۲: شاخص‌های زیست‌پذیری از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف

منبع	شاخص‌های زیست‌پذیری	صاحب‌نظران
Kennedy & Buys, ۲۰۱۰	<ul style="list-style-type: none"> - طراحی پاسخگو به آب‌وهوا - خانه‌های شخصی - سروصدا و آلودگی‌های دیگر - مشارکت اجتماعی - قابلیت پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری - حمل‌ونقل 	کندی و بای
(Economist Intelligence Unit, ۲۰۱۱)	<ul style="list-style-type: none"> - ثبات - مراقبت‌های بهداشتی - فرهنگ و محیط‌زیست - آموزش 	واحد اطلاعات اکونومیست

	زیرساخت	
Pi terson, et. Al , ۲۰۱۳	<ul style="list-style-type: none"> -آموزش عمومی -بهداشت و درمان -کالاهای مصرفی -مسکن -اشتغال -آلودگی -فضای سبز و پارک 	پیترسون و همکاران
Gi ap et al , ۲۰۱۴	<ul style="list-style-type: none"> -پویایی و رقابت اقتصادی -امنیت و ثبات داخلی -شرایط اجتماعی و فرهنگی -حاکمیت عمومی -پایداری محیط زیست 	گیپ و همکاران
Herrnan and Lewi s, ۲۰۱۷	<ul style="list-style-type: none"> -حمل و نقل -مسکن -رقابت های اقتصادی -پشتیبانی اجتماعی -مشارکت -ارزش جوامع و محلات -ایمنی و سلامتی -ویژگی های اجتماعی -عدالت اجتماعی 	هرمن و لوئیز
Hi ggs et. al , ۲۰۱۹	<ul style="list-style-type: none"> -زیرساخت های اجتماعی -قابلیت پیاده روی -حمل و نقل عمومی -مسکن -استخدام -زیرساخت های سبز -سلامت محیطی 	هیگز و همکاران
زیاری و حاتمی، ۱۳۹۷	<ul style="list-style-type: none"> -آموزش عمومی -بهداشت درمان -امنیت اجتماعی -حس تعلق مکانی -مشارکت اجتماعی -تفریح و اوقات فراغت -کالاهای مصرفی -مسکن -اشتغال -حمل و نقل -محیط طبیعی -آلودگی هوا 	زیاری و حاتمی
	<ul style="list-style-type: none"> -محیط فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی -آموزش 	

ساسان پور، ۱۳۹۶	<ul style="list-style-type: none"> -بهداشت -امنیت -مسکن -حمل و نقل -آب پاکیزه -تفریح -فضای عمومی -حس تعلق به مکان -تعاملات اجتماعی مستحکم 	ساسان پور
ایراندوست و همکاران، ۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> -امنیت عمومی -انسجام اجتماعی -استطاعت پذیری واقعی مسکن -قابلیت پیاده روی (پیاده محوری) -کیفیت آب آشامیدنی -کیفیت هوا -آلودگی صوتی 	ایراندوست و همکاران
مهرنجانی و همکاران، ۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> -محیط شهری -تاریخ شهری -مدیریت شهری -اجتماع شهری -خدمات و زیرساخت‌های شهری -اقتصاد شهری 	مهرنجانی و همکاران
ساسان پور و همکاران، ۱۳۹۶	<ul style="list-style-type: none"> -محیط کالبدی -محیط زیست -محیط اجتماعی و فرهنگی -محیط اقتصادی -سلامت 	ساسان پور و همکاران
اکبری و همکاران، ۱۳۹۷	<ul style="list-style-type: none"> -کالبد -اقتصاد -فرهنگ و پایداری اجتماعی -حمل و نقل -امنیت و پایداری شهری -محیط زیست 	اکبری و همکاران

همان‌گونه که بیان شد، زیست‌پذیری یک مکان عموماً با تعدادی از فاکتورهایی که با کیفیت زندگی مرتبط است، اندازه‌گیری می‌شود. دیدگاه مردم در مورد زیست‌پذیری یک مکان می‌تواند بسته به سن، درآمد، فرهنگ، پیشینه، انتخاب‌های سبک زندگی، ارزش‌ها و اعتقادات متفاوت باشد. با توجه به معیارهای بیان‌شده از سوی سایر محققان و سازمان‌ها که در جدول قبل ارائه شد ابعاد آن شامل موارد زیر است:

محیط شهری: به دلیل اینکه شهرها به‌عنوان محل زندگی، کار، تفریح و تعاملات اجتماعی برای افراد و گروه‌های مختلف، با توجه به تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی، اجتماعی و جنسی، باید بتوانند به نیازها و خواسته‌های آنان پاسخ دهند. در کل، فضاهای شهری برای پاسخگویی به نیازهای تمامی قشرهای اجتماعی باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که بتوانند به افراد با تفاوت‌های مختلف، یک محیط امن، سالم، پایدار، پیاده‌مدار، پویا و جذاب را فراهم کنند (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین کیفیت هوا، آب و پارک‌ها در شهرها، قسمت مهمی از زیست‌پذیری برای سلامتی و دلایل زیباشناختی هستند. مخصوصاً کیفیت هوا تأثیر زیادی بر روی میزان سلامتی دارد (Curri cul um ۲۰۱۵).

مدیریت شهری: دلسوزی ارتباط مردم با مدیریت شهری، مشارکت مردم در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها، حضور و هم‌فکری شهروندان در امور شهر، اعتماد عمومی به اعضای مدیریت شهری (در کشور ما شورای شهر و شهرداری)، استقبال مدیریت شهری از مشارکت مردم، تأثیر به-سزایی بر کیفیت زیست پذیری شهر می‌گذارد.

اجتماع شهری: بعد اجتماعی یکی از ابعاد مهم در مسئله زیست‌پذیری می‌باشد. احساس تعلق به اجتماع محلی، انسجام محلی و شبکه‌های اجتماعی، از اهمیت بالایی در زیست‌پذیری فضاهای شهری برخوردارند. این عوامل می‌توانند به افزایش رضایت و شادی شهروندان، تقویت هویت مکانی و هویت فردی، و افزایش احساس امنیت و اعتماد به نفس در افراد کمک کنند. علاوه بر این، امنیت فردی و عمومی نیز از اهمیت بالایی در فضاهای شهری برخوردار است. امنیت فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی می‌تواند به افراد اعتماد و اطمینان بیشتری در استفاده از فضاهای شهری کمک کند و در نتیجه باعث افزایش کیفیت زندگی آنان شود. همچنین، امنیت شهری می‌تواند در پیشگیری از جرم و جنایت و کاهش تهدیدات خطرناک در فضاهای شهری مؤثر باشد. در کل، فضاهای شهری باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که به نیازهای مختلف افراد و گروه‌های اجتماعی پاسخ دهند و در عین حال، احساس امنیت، تعلق به اجتماع محلی، هویت فردی و مکانی و رضایت شهروندان را تضمین کنند.

خدمات و زیرساخت‌های شهری: خدمات و امکانات موجود (در دسترس) مانند جاده‌ها، وسایل حمل‌ونقل عمومی، خدمات درمانی و اورژانسی، اداره پست، آب، گیاهان، تصفیه فاضلاب، فرودگاه‌ها، مسکن، امکانات ورزشی و سرگرمی‌ها، ارتباطات و الکترونیک، تعیین‌کننده این موضوع می‌باشد که یک محیط چقدر زیست‌پذیر می‌باشد. همه این خدمات و امکانات با هم به‌عنوان زیرساخت معرفی می-شوند (Curriculum ۲۰۱۵).

اقتصاد شهری: شهرهای زیست‌پذیر به دلیل فراهم بودن شرایط مناسب برای زندگی، کار و تفریح برای شهروندان، جذابیت بالایی برای جذب سرمایه انسانی و فعالیت‌های تجاری دارند. با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از جمعیت به دلیل شغل و کسب‌وکار به شهرها نقل مکان می‌کنند، جذب سرمایه انسانی و فعالیت‌های تجاری، کلید توسعه شهری به شمار می‌آیند. بدین معنی که ۹۰ درصد مردم به خاطر شغل به شهرها نقل مکان می‌کنند و سرمایه انسانی چیزی است که برای شهر اهمیت دارد (Economic, ۲۰۱۱). به‌طور کلی، چنین شهری فرصت‌هایی را برای شهروندان به شیوه انعطاف‌پذیر و بدون آسیب خلق می‌کند (شماعی و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۸). رشد اقتصادی می‌تواند بهبود وضعیت اقتصادی جامعه و بهبود شاخص‌های بهزیستی اجتماعی را موجب شوند. اما، باید توجه داشت که اقتصاد به‌تنهایی نمی‌تواند تأمین‌کننده کیفیت زندگی برای افراد باشد. برای ایجاد مناطق دارای زیست‌پذیری بیشتر، نیاز است که اقتصاد با توجه به جنبه‌های کیفی، به شکلی طراحی شود که بتواند به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی جامعه پاسخ دهد. بهبود کیفیت زندگی و ایجاد مناطق دارای زیست‌پذیری بیشتر، به مفهوم گسترش و توسعه فعالیت‌های اقتصادی در قالب یک رویکرد پایدار و با هدف حفظ محیط‌زیست، توسعه اجتماعی و اقتصادی، و بهبود شرایط زندگی اجتماعی، ممکن است. در این راستا، توزیع و اختصاص منابع اقتصادی به نحوی صورت می‌گیرد که بتواند به نیازهای اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی جامعه پاسخ دهد و باعث بهبود شاخص‌های بهزیستی اجتماعی شود.

در کل، برای ایجاد مناطق دارای زیست‌پذیری بیشتر، نیاز است تا فعالیت‌های اقتصادی با توجه به جنبه‌های کیفی، و با هدف حفظ محیط‌زیست، توسعه اجتماعی و اقتصادی، و بهبود شرایط زندگی اجتماعی، به شکلی طراحی شوند که بتوانند به نیازهای جامعه پاسخ دهند.

راهکارهای افزایش زیست‌پذیری در کلان‌شهرها

- با توجه به موارد مطرح‌شده و شاخص‌های بررسی‌شده از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف، راهکارهای اصلی و کلی برای بهبود وضعیت زیست‌پذیری در کلان‌شهرها شامل موارد زیر است:
- ساماندهی وضعیت کالبدی سکونتگاه‌های شهری
- ایجاد فرصت‌های شغلی جدید از سوی مدیران شهری با توجه به پتانسیل‌ها و منابع موجود در هر کلان‌شهر
- ایجاد امکانات و خدمات تفریحی مناسب از طریق افزایش کاربری‌های فضای سبز، کاربری‌های ورزشی
- گسترش ناوگان حمل‌ونقل عمومی، ایجاد محورهای پیاده‌روی به‌ویژه در بخش‌های مرکزی کلان‌شهرها که با مشکلات زیاد زیست-محیطی و ترافیکی مواجه می‌باشند.
- تغییر در سیاست‌های توسعه شهری مبتنی بر خودرو محور.
- افزایش زمینه مشارکت مردم در امور محلی

نتیجه گیری

درست است که زیست‌پذیری به‌طور عام و زیست‌پذیری شهری به‌طور خاص، مفهومی است برآمده از توسعه پایدار که ساکنان شهرها و به‌خصوص کلان‌شهرها، همواره در پی دستیابی به آن بوده‌اند. پس از تحولاتی که در پی انقلاب صنعتی و موج گسترده شهرنشینی ایجاد شد، بسیاری از شهرنشینان، زیست‌پذیری سکونتگاه‌های خود را از دست‌رفته دیدند. این موضوع باعث شده است که در دهه‌های اخیر، به‌ویژه پس از دهه ۱۹۹۰، مفهوم زیست‌پذیری شهری به‌عنوان یک مفهوم پایدار، توجه بیشتری از سوی برنامه‌ریزان شهری و مدیران شهری داشته باشد.

در کل، ساخت شهرهای زیست‌پذیر و پایدار، نیازمند همکاری و هماهنگی بین مسئولان شهری، ساکنان شهری و صنعت‌های موجود در شهرها است. همچنین، ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای کاهش آلودگی هوا و آب، افزایش کیفیت فضای سبز، ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و حفظ محیط‌زیست، از موارد مهمی هستند که برای ساخت شهرهای زیست‌پذیر و پایدار باید به آن‌ها توجه کرد. همان‌طور که بیان شد شهر یا ناحیه شهری زیست‌پذیر، محیط پایداری است که مستقیماً بر ابعاد مختلف کالبدی، اجتماعی، اقتصادی ذهنی و ... زندگی ساکنانش اثر می‌گذارد و شامل ویژگی‌هایی از محیط است که آن را به مکانی مطلوب، مناسب و جذاب برای زندگی، کار و تفریح برای تمام شهروندان تبدیل می‌کند. زیست‌پذیری یک مکان عموماً با تعدادی از فاکتورهایی که با کیفیت زندگی مرتبط است، اندازه‌گیری می‌شود که در این پژوهش به معرفی آن‌ها پرداختیم. در این پژوهش ابتدا به بررسی تعاریف متعدد زیست‌پذیری و پیدایش این مفهوم پرداخته شد و در ادامه به‌منظور روشن شدن ابعاد موضوع، مفهوم زیست‌پذیری از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف مطرح شد، به بیان شاخص‌های زیست‌پذیری معرفی شده از سوی سایر پژوهشگران پرداخته و در نهایت شاخص‌های زیست‌پذیری بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران مختلف مطرح شد که محیط شهری و ابعاد مختلف آن مثل بعد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، محیط طبیعی و غیره، مسکن، مدیریت شهری، خدمات و زیرساخت‌های شهری، حمل‌ونقل، آموزش، امنیت، مشارکت، عدالت اجتماعی، حس تعلق به مکان، اوقات فراغت و تفریح و غیره به‌عنوان شاخص‌های اصلی و مهم از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف برشمرده شده است.

همچنین محققین، پژوهشگران و صاحب‌نظران نیز ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های متعددی را جهت ارزیابی زیست‌پذیری ایستگاه‌های انسانی به‌خصوص شهرها معرفی نموده‌اند که دارای وجوه تمایز و اشتراکاتی می‌باشد. هرچند تاکنون اجماع نظر در تعریف و فاکتورهای زیست‌پذیری به وجود نیامده است، اما در پژوهش‌های ارائه‌شده مشترکاتی به چشم می‌خورد. ارائه فاکتور متفاوت از سوی محققان و اندیشمندان به این دلیل است که نیازها و مسائل وابسته به مکان و زمان است و از آنجایی که راه‌حل این چالش‌ها نیز بسته به همان مکان و زمینه‌ای که در آن قرار دارد، تعاریف، فاکتورها و راه‌حل‌ها نیز با یکدیگر تفاوت دارند. از این‌رو، باید به شرایط اقلیمی، زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی محلی و نیازها و خواسته‌های ساکنان محلی توجه دقیقی داشت. نکته قابل‌توجه این است که این شاخص‌ها با توجه به بستر و زمینه و شرایط حاکمیتی-سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در کشورها و شهرهای مختلف متفاوت است و توجه به موضوع و مفهوم زیست‌پذیری در هر شهر باید با توجه به زمینه و بستر آن شکل گیرد.

مراجع

- ایراندوست، کیومرث، عیسی‌لو، علی‌اصغر، شاهمرادی، بهزاد (۱۳۹۴). شاخص زیست‌پذیری در محیط‌های شهری (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر مقدس قم). *فصلنامه علمی پژوهشی - اقتصاد و مدیریت شهری*، ۴ (۱۳)، ۱۱۸-۱۰۱.
- بندرآباد، علیرضا (۱۳۹۰). *شهر زیست‌پذیر/ از مبانی تا معانی*. تهران: انتشارات آذرخش.
- پورا احمد، احمد، دربان آستانه، علیرضا، زنگنه شهرکی، سعید، پورقربان، شیوا (۱۳۹۹). ارزیابی و تحلیل عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری شهری جزیره کیش. *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۸ (۱)، ۲۲-۱.
- پورمحمدی، محمدرضا، خضرزاد، پخشان، احمدی، پولد، جهان بین، رضا (۱۳۹۴). بررسی میزان انطباق فضاهای عمومی شهری با نیازهای زنان شهر ارومیه، *نشریه زن در توسعه و سیاست*، شماره ۱، ۲۳-۴۰.
- ساسان‌پور، فرزانه، توالی، سیمین، جعفری اسدآبادی، حمزه (۱۳۹۳). قابلیت زیست‌پذیری شهرها در راستای توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: کالانشهر تهران). *جغرافیا*، ۴۱ (۴)، ۱۲۹-۱۵۷.

- Tan Khee Gi ap, ۲۰۱۴. A new approach to measuring the liveability of cities: the Global Liveable Cities Index, World Review of Science, Technology and Development, v. ۱۱(۲).

Examining the role of experts in determining livability indicators in metropolises

Mohamad Heydari ^{۱*}, Ki ni a Pari zan Haf shej ani

۱- Mohamad Heydari, Master student of urban planning
mohamadna88@yahoo.com

۲- کی نی ا پاری زان، Master student of urban planning
ki ni a pari zan@gmail.com

Abstract

Urban livability deals with all aspects and dimensions of urban settlements that seek to create a healthier and more livable urban environment for current and future generations. Urban livability is used to evaluate the performance of cities in terms of the living standards it has provided for residents, which includes the best living standards to the worst living standards. Therefore, livability is defined as the product of interaction between social, economic, health and environmental conditions that affect human and social well-being. The fact that researchers and thinkers present a different factor is because the needs and issues depend on place and time, and since the solution to these challenges also depends on the same

place and context in which it is located, definitions, Factors and solutions are also different from each other. Hence, it is necessary to pay close attention to the local climatic, environmental, cultural, social, and economic conditions and the needs and wishes of the local residents. The noteworthy point is that these indicators are different according to the political, social and cultural governance conditions in different countries and cities, and attention to the issue and concept of livability in each city should be taken into account according to its context and context. take shape The purpose of the upcoming research is to express the concept of livability in metropolises from the point of view of different experts according to the different background and context and to examine the indicators proposed by them Urban environment and its various dimensions such as physical, social, economic, natural environment, etc., housing, urban management, services and urban infrastructure, transportation, education, security, participation, social justice, sense of belonging to place, times Leisure and recreation etc. are listed as the main and important indicators from the point of view of different experts.

Keywords: Livability, Livability indicators, Experts, Metropolis